ВАРЛАМ ШАЛАМОВ
ПОДПОЛКОВНИК ФРАГИН

Превод от руски: Татяна Ваксберг, 2010

chitanka.info

Подполковник Фрагин, началникът на спецотледа, бе разжалван милиционерски генерал. Генерал-майор от московската милиция, който успешно се беше борил с троцкизма през целия си достоен живот, надежден представител на СМЕРШ[1] по време на войната. Маршал Тимошенко, който мразеше евреите, разжалва Фрагин в подполковник и му предложи да се демобилизира. Независимо от разжалването, големите дажби, високите чинове и перспективи бяха само в лагерната работа — само там героите от войната си запазваха чиновете, длъжностите и дажбите. След войната генералът от милицията стана подполковник в лагерите. Фрагин имаше голямо семейство, в Далечния север му се налагаше да търси такава работа, че и семейните въпроси да се разрешат по задоволителен начин: ясли, детска градина, училище, кино.

Така Фрагин попадна в затворническата болница на Левия бряг, но не на длъжност кадровик, както го искаха и той, и началството, а като началник на КВЧ — културно-възпитателната част. Увериха го, че ще се справи с възпитанието на затворниците. Уверенията бяха основателни. Макар и да беше ясно, че КВЧ е кухо място и синекурна работа, назначението на Фрагин беше прието с одобрение, а в най-добрият случай — с безразличие. Пък и наистина, подполковникът беше побелял, с виещи се къдрици, елегантен, винаги с чиста яка, напръскан с някакъв евтин одеколон, но не и „Тройной“, и беше много по-симпатичен от младшия лейтенант Живков, предшественика на Фрагин на поста началник по КВЧ.

Живков не се интересуваше нито от концерти, нито от кино, нито от събрания, а съсредоточи цялата си активна дейност около брачния въпрос, като благополучно го разреши. Живков беше ерген, здравеняк и красавец, и живееше едновременно с две жени от затворничките. И двете работеха в болницата. В болницата е като в затънтена провинция — там няма тайни, всички знаят всичко. Едната му приятелка беше смела красавица от Тбилиси, бивша криминална, която беше изоставила активната криминална дейност и беше преминала в света на леваците. Криминалните неведнъж се бяха опитвали да вразумят Тамара. Всичко беше безполезно. И на всички заповеди на криминалните „кръстници“ да се яви еди-къде си, за да си изпълни класическите задължения, Тамара отговаряше с псувни и смях, а далеч не със страхливо мълчание.

Втората изгора на Живков беше медицинска сестра — естонка по член петдесет и осем, руса мадама в отчетливо немски стил — пълна противоположност на мургавата Тамара. Тези две жени нямаха нищо общо по външност. И двете много любезно приемаха ухажването на младшия лейтенант. Живков беше щедър човек. Тогава беше трудно с дажбите. На волнонаемните им даваха продукти в определени дни и Живков винаги носеше в болницата две еднакви торби — една за Тамара, а другата за естонката. Беше известно, че Живков и любовните си посещения извършва в един и същи ден, и едва ли не в един и същи час.

Та този Живков, добро момче, беше фраснал един от затворниците по врата пред очите на всички, но тъй като началството е друг и по-висш свят, тези удари не се осъждаха. Та точно него го смени побелелият красавец Фрагин. Фрагин искаше място на началник ИСЧ, трета част, тоест работа по специалността, но такава работа не се беше намерила. И специалистът-кадровик беше принуден да се заеме с културното възпитание на затворниците. Щатното възнаграждение в КВЧ и в ИСЧ беше еднакво, така че Фрагин нищо не губеше. Сивокосият полковник не завъртя любов с нито една затворничка. Ние за първи път чухме да се чете вестник и, което беше по-важно, чухме личен разказ за войната от участник във войната.

До този момент за войната ни бяха разказвали власовци, полицаи, мародери и тези, които бяха сътрудничили на немците. Ние разбирахме разликата в тази информация, искахме да слушаме победителя-герой. Такъв за нас беше и подполковникът, който на първото събрание със затворниците направи доклад за войната, разказ за пълководците. Естествено, особен интерес предизвика Рокосовски. За него отдавна бяхме слушали. Фрагин пък беше тъкмо от представителите на СМЕРШ на Рокосовски. Фрагин хвалеше Рокосовски като командир, който не избягва битките, но на основния въпрос — дали Рокосовски е лежал в затвора и вярно ли е, че в частите му е имало криминални — Фрагин не даде отговор. Това беше първият разказ за войната, който чух от устата на очевидец след януари 1937 година, когато ме бяха арестували. Помня, че попивах всяка дума. Това се случи през лятото на 1949 година, по време на голяма горска командировка. Сред секачите беше Андрусенко, русокос командир на танк, участник в сраженията за Берлин, Герой на Съветския съюз,

осъден за мародерство, за грабежи в Германия. На нас добре ни беше известен юридическият предел, който разсича живота на човека на събития, протекли преди и след приемането на даден закон, когато един и същи човек при еднакво поведение днес е герой, а утре престъпник, като той самият не знае дали е престъпник или не.

Андрусенко бил осъден на десет години за мародерство. Законът току-що бил приет. Лейтенант Андрусенко попаднал под ударите му и от съветския военен затвор в Берлин бил откаран в Колима. Колкото по-далеч, толкова по-трудно било да се доказва, че той е истински Герой на Съветския съюз, получил тази титла и ордени. Броят на лъжегероите все се увеличаваше. Арестите и разобличенията на авантюристите, възмездието, вървяха в един поток, закъснявайки с няколко месеца. През 1949 година при нас арестуваха главния лекар от фронтовото началство, един Герой на Съветския съюз, който нито беше герой, нито беше лекар. Жалбите на Андрусенко не получаваха отговор. За разлика от други арестувани, попаднали в Колима от фронта, Андрусенко пазеше вестникарска изрезка от фронтовия вестник от 1945 година със собствената му снимка. Като местен КВЧ и представител на СМЕРШ в миналото, Фрагин успя да оцени искреността и помагаше за освобождаването на Андрусенко.

Изживях живота си с рязко изразено чувство за справедливост, но не умея да различа мащабите на събитията. Ето в тази болница, в този звън от имена — Андрусенко, Фрагин — повече си спомням шахматния турнир за затворници, организиран от Фрагин, с огромната дъска, която висеше в фоайето на болницата — дъската за хода на турнира, където по разчетите на Фрагин първото място трябваше да спечели Андрусенко и дори вече беше купен някакъв подарък за награда. Наградата беше джобен шах, приличаше на нещо като кожена табакерка. Началникът вече беше подарил тази „табакерка“ на Андрусенко, без да дочака края на състезанието, докато турнира го спечелих аз. И не получих награда.

Португалов, който се опитваше да окаже влияние върху началството, претърпя пълен крах и когато Фрагин излезе в коридора при затворниците, той обясни, че КВЧ нямала заделени средства за връчване на награди. Нямала, и толкова.

Мина войната, победата, развенчаването на Сталин, Двадесетия конгрес, линията на живота ми рязко се промени — аз от много години

живея в Москва — но първите следвоенни години съм запомнил ето с това жегване по самолюбието, с това изказване на Фрагин по мой адрес. Помня глада и разстрелите наравно с такава дреболия. Впрочем, Фрагин можеше да прави и неща, които не бяха дреболии.

Аз се преместих в приемната на болницата и започнахме да се срещахме с него по-често по работа. Към това време Фрагин беше сменил длъжността КВЧ с УРЧ, регистрационната част, която отговаряше за досиетата на затворниците, и проявяваше усърдие и бдителност. Аз имах един санитар, Гринкевич, добро момче, взето от фронта и явно случайно попаднало в лагера, в този мътен поток на лъжегенерали и укриващи се криминални. Семейството на Гринкевич беше писало много молби и жалби и ето че настъпи преразглеждането на делото и отмяна на присъдата. Подполковник Фрагин не извика Гринкевич в своята УРЧ, за да го извести, а се яви в моята приемна и на висок глас прочете на Гринкевич текста на получения документ.

— Виждате ли, гражданино Шаламов — каза Фрагин — освобождава се който трябва. Всички грешки се поправят и не се освобождава който не трябва. Разбрахте ли, гражданино Шаламов?

— Напълно, гражданино началник.

Когато през октомври 1951 година бях освободен въз основа на зачетени работни дни, Фрагин по най-решителен начин възрази да ме вземат на работа в болницата като волнонаемник до пролетта и до новата навигация. Но намесата на тогавашния началник на болницата Н. Винокуров реши нещата. Винокуров ми обеща напролет да ме изпрати с етапа, да не ме зачислява на щат, а до пролетта да вземе работник в приемната на болницата. Такава юридическа възможност имаше, такъв статут съществуваше.

Освободените от лагера запазваха правото си на безплатно държавно пътуване с етапа до Голямата земя. А да се пътува като свободен човек на щат беше прекалено скъпо — билетът до Москва от Левия бряг на Колима струваше повече от три хиляди, без да говорим за цените на продуктите; основното нещастие, основното неудобство в живота на човек е необходимостта да яде три или четири пъти на ден. А в етапа имаше попътно хранене, стол, казани в бараките от транзитно арестантски тип. Понякога в същите тези бараки: при пътуване в една посока бараката се нарича етап, а при пътуване в друга

посока — „карпункт“ (тоест карантинен пункт). А бараките са едни и същи, няма никакви табелки по оградите с бодлива тел.

С една дума, аз останах през зимата на 1951–1952 година в болницата като фелдшер в приемната със статут на „лице на път“. През пролетта никъде не ме пратиха и началникът на болницата ми обеща да ме изпрати наесен. Но и наесен никъде не ме изпрати.

— Добре де — редеше по време на дежурството в приемната новият психиатър доктор Шафран, либерал и бърборко, който живееше до подполковника — искаш ли да ти кажа защо си останал в болницата, защо не си в етапа?

— Кажи, Аркадий Давидович.

— Ти вече беше в списъка, още от есента, вече беше готов камионът. И щеше да заминеш, ако не беше подполковник Фрагин. Той ти погледна документите и разбра какъв си. „Кадрови троцкист и враг на народа“ — така пише в твоите документи. Вярно, това е колимски меморандум, а не московски. Но меморандумите не се правят от нищо. И нали Фрагин е минал през столична школа, веднага разбра, че тук трябва да прояви бдителност и че от това ще има само полза.

— Благодаря, че ми казахте, доктор Шафран. Ще запиша в поменика си подполковник Фрагин.

— Културно обслужване — весело крещеше Шафран. — Поне списъкът да беше на някой младши лейтенант, ами той на Фрагин — той нали е генерал. Генералска бдителност.

— Или генералски страх.

— Нали бдителността и страхът в наши дни са почти едно и също. Пък и не само в наши дни, като че ли — каза младият лекар с образование на психиатър.

Подадох писмена молба за напускане и получаване на полагащото ми се, но получих резолюция на Винокуров: „Да бъде уволнен по Кодекса на труда“. По този начин губех правата си на „лице на път“ и правото на безплатно пътуване. Не бях спечелил нито копейка, но, разбира се, аз не си и помислях да променя решението. Имах си паспорт, макар и без адресна регистрация — адресната регистрация на Колима не се прави по същия начин, по който на Голямата земя — всички печати се поставят със задна дата по време на уволняването. Аз се надявах в Магадан да получа разрешение за заминаване, за включване в изплъзналия ми се преди година етап. Аз

изисках документите, получих първата си и последна трудова книжка, и досега си я пазя, приготвих си нещата, разпродадох всичко, което ми беше излишно — кожуха, възглавницата, изгорих си стиховете в стаята за дезинфекция на приемната и зачаках попътен превоз за Магадан. Не го чаках дълго този превоз.

През същата нощ ме събуди подполковник Фрагин с двама от конвоя, взе ми паспорта, запечата паспорта в един плик заедно с някаква хартийка, връчи пакета на конвоя, и протегна ръка в празното пространство:

— Там ще го предадеш.

Ставаше дума за мен.

За толкова много години затвор бях свикнал да се отнасям с достатъчно уважение към „човека с автомата“ и милиони пъти бях виждал милион пъти по-силен произвол — Фрагин беше само плах ученик на своите многобройни учители от най-висш ранг — аз премълчах и се подчиних на оскърбително незаконния, неочакван удар в гърба. Вярно, не ми сложиха белезници, но достатъчно ярко ми показаха къде ми е мястото и какво е да си бивш затворник в нашия сериозен свят. Още един път преминах под конвой тези петстотин версти до Магадан, които толкова пъти бях изминавал. В районния отдел на Магадан не ме приеха и конвоят остана на улицата, без да знае на кого да ме предаде. Посъветвах конвоя да ме предаде на Отдел кадри на санитарния отдел, където по смисъла на уволнението ми трябваше и без това да ме насочат. Началникът на Отдел кадри, не помня как се казваше, изрази огромно учудване от такова прехвърляне на волнонаемния състав. Но той даде разписка на конвоя, връчи ми моя паспорт и аз излязох на улицата под сивия магадански дъжд.

---

[1] Съкращение от „Смерть шпионам“ (смърт за шпионите). Име на военното контраразузнаване в периода 1943–1946 г. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.